

Janneke Juffermans

De spoorzoeker

De plaats van de mens in het ecosysteem

'VOLT

Amsterdam · Antwerpen

Inhoudsopgave

Proloog 7

De scheiding tussen mens en natuur	13
‘We hebben allemaal een inheems persoon in ons’	29
‘Jullie zouden onze manier van leven nooit volhouden’	45
De sjamaan en de piranha’s	81
Als je op een beer jaagt moet je die trouwen	112
Ik voel en zie wat jij niet ziet	135
‘Vroeger was de mens een <i>keystone species</i> ’	152
<i>Too slippery to hold, too hot to handle</i>	173
Verlies en verbondenheid	199

Nawoord 218

Dankwoord 220

Geraadpleegde bronnen 223

Proloog

Op een van mijn favoriete jeugdfoto's sta ik naast mijn moeder op een naturistencamping in Zuid-Frankrijk. Om ons heen bomen en struiken. Mijn moeder heeft haar hand losjes om mijn heup geslagen. Mijn schouder komt tot aan de onderkant van haar ribben. Je kunt zien dat we bij elkaar horen, dat we vertrouwd zijn met elkaar. Ik heb een lange grasspriet in mijn hand. We kijken allebei recht de camera in. Mijn moeder kijkt voldaan en een beetje onderzoekend, ik vol zelfvertrouwen en tevredenheid. Ik ben ongeveer zeven jaar. Als ik naar de foto kijk, voel ik trots maar ook verbazing, alsof ik mezelf niet herken.

Naturistencampings liggen vaak op idyllische plekken. De vakantie aan de Ardèche herinner ik me als een aaneenschakeling van momenten die in elkaar overgingen, de hele dag in de natuur zwerven in je naakte niksie samen met andere kinderen. Als we het warm kregen gingen we zwemmen in de rivier, kregen we honger, dan gingen we naar de tent om iets te eten. Op het pad naar de rivier zaten soms vliegende herten en die bekeken we van alle kanten, zulke grote insecten waren er thuis niet. Ook leuk was om van rotsen in de rivier te springen. Of stenen te zoeken. In de avonden waren er roofvogels die cirkelden boven de ri-

vier, op zoek naar vis. Nog later waren er heel veel sterren waar je eindeloos naar kon kijken.

Er was geen besef van tijd en alles wat ik nodig had was er: mijn ouders, mijn broertje en een altijd weer uitdagende omgeving waar heel veel te beleven was. Ik kan me niet herinneren dat ik dat vrije gevoel van toen ooit weer gehad heb. Toen had ik nog geen gevoelens van er niet bij horen of mijn plek niet helemaal kunnen vinden in de samenleving. Dat kwam allemaal later.

Ik groeide op in de jaren zeventig in Nijmegen. Mijn ouders maakten zich druk om de oorlog in Vietnam en demonstreerden daartegen. Ze woonden samen met andere studenten medicijnen die zichzelf 'actiegroep medicijnen' noemden, in een groot herenhuis. Mijn ouders hadden de zolderverdieping en daar werd ik geboren als eerste baby'tje in deze groep mensen. Dat legde me bepaald geen windeieren, want iedereen vond het fijn dat ik er was. Ik werd opgenomen als nieuw groepslid en mensen vonden het leuk om op me te passen. Er was een sterk gevoel van saamhorigheid.

Toen mijn broer geboren werd, werd de zolderverdieping te klein en verhuisden we naar een buitenwijk. We bleven echter onderdeel van een grote groep mensen die zich engageerden tegen het onrecht dat zij zagen. En onder invloed van de antiautoritaire beweging van toen ging ik naar een antiautoritaire crèche, waar ouders allemaal ook diensten draaiden. Kinderen spraken hun ouders met hun voornaam aan. Een beetje grenzeloos was die crèche misschien wel. Er werd eens een discussie gehouden over of een kind dat andere kinderen beet, dat wel of niet mocht doen. Ofbijten onderdeel was van haar vrije expressie – wat

háár ouders vonden – of dat er toch paal en perk aan moest worden gesteld – wat de andere ouders vonden.

De natuur bleef een belangrijke aanwezige in mijn jeugd. De omgeving van Nijmegen is rijk aan mooie en diverse landschappen. We gingen zwemmen in de Bisonbaai, waar je je handdoek neerlegde tussen de koeienvlaaien, we wandelden in het bos van Berg en Dal en gingen iets drinken in de Ooijpolder.

Al jong kreeg ik interesse in Afrikaanse landen en culturen. Vrienden van mijn ouders waren antropologen en tropenartsen en bij hen thuis waren krukjes en borden uit Tanzania en Kenia die enorm tot mijn verbeelding spraken. Met mijn ouders bezocht ik het Afrikamuseum in Berg en Dal (inmiddels gesloten wegens een slepend conflict tussen de paters van de Heilige Geest die het in 1954 openden en het Nationaal Museum van Wereldculturen, waarmee het Afrikamuseum in 2014 fuseerde). Dit alles legde de kiem voor wat ik later zou gaan doen. Schrijven en verhalen maken vanuit verschillende Afrikaanse landen.

Pas later ontdekte ik dat het geen gemiddelde jeugd was en dat niet iedereen zo was of dacht in de jaren zeventig. Mijn ouders waren onderdeel van een intellectuele linkse elite, en hun ideeën werden door meer mensen gedeeld, maar waren zeker geen gemeengoed. Nijmegen werd niet voor niets Havanna aan de Waal genoemd, waarmee het linksige bolwerk benadrukt werd.

Het schijnt dat kinderen van een antiautoritaire opvoeding zoekers zijn, dat ze altijd een soort onzekerheid met zich meedragen. Dat heb ik weleens gelezen. De wereld is nu eenmaal niet zo grenzeloos en open als werd gepropa-

geerd in deze crèches. Er zijn ongeschreven regels. Zou dat de reden zijn dat ik me altijd een beetje een outsider voel, waar ik ook ben? Dat ik het soms moeilijk vind om helemaal mijn plek te vinden in deze maatschappij?

Ik woon nu als single moeder van twee dochters in het midden van het land en ben freelancejournalist. Ik schrijf over mondiale ongelijkheid – blijkbaar is het gevoel voor rechtvaardigheid van mijn ouders op mij overgeslagen – en bezoek met name Afrikaanse landen om reportages te maken.

Mijn moeder is overleden, dat gebeurde een paar jaar na de foto op de naturistencamping, namelijk in 1984, toen ik tien jaar was. Ze kreeg een ongeluk in huis. In de periode voor ze overleed had ze een hevige depressie en later ben ik gaan geloven dat ze gehaald is, dat ze genoeg geleden had. Op de avond van haar overlijden voelde ik dat ze afscheid kwam nemen. Ze heeft me daarna regelmatig bezocht in dromen, en gaf antwoord op vragen die ik had over haar dood. Ik mis haar nog steeds, maar heb tegelijkertijd een andere band met haar gekregen. Op sommige momenten, vaak totaal onverwacht, voel ik haar steun, warmte en liefde.

Mijn dochters zijn allebei anders dan gemiddeld, ze hebben de diagnose autisme en nog een paar diagnoses. Een deel van de afgelopen jaren ben ik als moeder bezig geweest om voor hen een plek te vinden in de maatschappij en daar ben ik soms nog steeds mee bezig.

Ondertussen schrijf ik als journalist over ongelijkheid en over de gevolgen daarvan. Niet door bij de exorbitant rijken te gaan kijken, maar vooral bij de mensen die aan de andere kant van die rijkdom zitten, in zuidelijke lan-

den. Gaandeweg ben ik, net als veel anderen, gaan inzien dat die ongelijkheid niet alleen steeds groter wordt, maar ook leidt tot verlies van biodiversiteit en klimaatverandering. Onze huidige manier van leven, die met name gericht is op vergaren en consumeren, richt veel schade aan, zowel aan andere mensen als aan de natuur.

Veel mensen voelen zich schuldig, worden vegetariër of veganist, stoppen met vliegen of worden lid van Extinction Rebellion. Anderen, de meerderheid van ons, gaan gewoon door met onze huidige manier van leven, ook al is die vervuילend en leidt die tot steeds meer zichtbare ellende. Alle onheilsberichten ten spijt, we gaan er grotendeels mee door, inclusief ikzelf.

Maar hoe komt dat? Hoe zijn we in deze situatie, dit systeem waarin we steeds meer zijn gaan gebruiken en verbruiken, terechtgekomen? En kunnen we nog terug? We weten dat we onderdeel zijn van de natuur, maar we vóelen het blijkbaar niet, anders zouden we de natuur waarschijnlijk niet zo schaden. Is dat iets menselijks, dat we dat niet voelen? Of zijn er ook mensen die zich wél verbonden voelen en daar ook naar handelen? En ik, kan ik me weer voelen zoals op die foto op de naturistencamping? Vrij, zelfverzekerd, zorgeloos en opgaand in de natuurlijke omgeving? Onschuldig ook? Daar ga ik in dit boek naar op zoek.